

ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОНАРХІЧНО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ В. ЛИПІНСЬКОГО

BASIS OF RESEARCHING THE MONARCHICAL-HETMAN CONCEPT OF V. LIPYNSKY

Осуховський О.І.,

*аспірант кафедри міжнародної політики
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

Палінчак М.М.,

*orcid.org/0000-0002-9990-5314
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної політики
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

В. Липинський відстоював позицію, що збігається з ученням видатного мислителя епохи Відродження Н. Макіавеллі (1469-1527). Обидва головним чином цікавилися питанням, як найкраще збудувати державу і забезпечити її цілісність в перші часи існування. Ці дві історичні постаті розділяє чотири століття, але їх об'єднує своєрідна філософія сили, яка так потрібна в умовах консолідації нації, що виборює державну незалежність.

В статті досліджено, що специфіку українського консерватизму як неповторного явища в історії світової політичної думки виразно розкрив його засновник і натхненник В. Липинський

В статті охарактеризовано, що провідними цінностями політичної філософії В. Липинського були держава і нація. «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути», – таким було політичне кредо мислителя. Важливим у творчості В. Липинського є поєднання української національної ідеї з державницькою, націотворення з державотворенням.

В. Липинський є найоригінальнішим українським політичним теоретиком, істориком, мислителем та ідеологом ХХ ст., який мислив по-європейськи. З його ім'ям пов'язано чимало оригінальних теоретичних і практичних пошуків українського державотворення. Він є найавторитетнішим автором доктрини українського консерватизму, суть якої в його інтерпретації зводиться до того, що: політичним ідеалом для України є спадкова монархія, очолювана гетьманом як живим символом України та української національної ідеї; особливий політичний режим влади – класократія – є противагою до республіканської парламентської демократії; суть класократії полягає в пануванні активної меншості (аристократії), що складається із кращих (за духом, здібностями, активністю) людей, здатних повести за собою пасивну масу та ін.

В статті досліджено, що творчість В. Липинського є надбанням не лише українського народу. Вона є гідним внеском у скарбницю світової суспільно-політичної думки. В сучасних умовах, коли зникають останні тоталітарні режими, а західна демократія переживає кризу невизначеності кінцевої мети свого розвитку, ідея усталеної класократичної держави Липинського стає актуальною у глобальному масштабі.

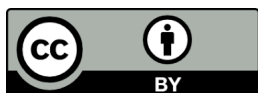
Ключові слова: В. Липинський, монархічно-гетьманська концепція, держава, Україна, макіавелізм, український консерватизм, нація.

V. Lypynskyi defended a position that coincides with the teachings of the outstanding thinker of the Renaissance N. Machiavelli (1469-1527). Both were mainly interested in the question of how best to build a state and ensure its integrity in the early days of its existence. These two historical figures are separated by four centuries, but they are united by a peculiar philosophy of power, which is so necessary in the conditions of the consolidation of a nation that is fighting for state independence.

The article examines that the specificity of Ukrainian conservatism as a unique phenomenon in the history of world political thought was clearly revealed by its founder and inspirer V. Lypynskyi

The article characterizes that the leading values of V. Lypynskyi's political philosophy were the state and the nation. «No one will build a state for us if we ourselves do not build it, and none of us will make a nation if we ourselves do not want to be a nation,» – this was the political credo of the thinker. Important in the work of V. Lypynskyi is the combination of the Ukrainian national idea with the state idea, nation-building with state-building.

V. Lypynskyi is the most original Ukrainian political theorist, historian, thinker and ideologist of the 20th century, who thought in a European way. Many original theoretical and practical searches for Ukrainian state-building are associated with his name. He is the most authoritative author of the doctrine of Ukrainian conservatism, the essence of which in his

interpretation boils down to the fact that: the political ideal for Ukraine is a hereditary monarchy, headed by a hetman as a living symbol of Ukraine and the Ukrainian national idea; a special political regime of power – classocracy – is a counterweight to republican parliamentary democracy; the essence of classocracy lies in the rule of an active minority (aristocracy), consisting of the best (in spirit, abilities, activity) people, capable of leading the passive mass, etc.

The article examines that the work of V. Lypynsky is a treasure trove not only of the Ukrainian people. It is a worthy contribution to the treasury of world socio-political thought. In modern conditions, when the last totalitarian regimes are disappearing, and Western democracy is experiencing a crisis of uncertainty about the ultimate goal of its development, the idea of a stable classocratic state of Lypynsky becomes relevant on a global scale.

Key words: V. Lypynsky, monarchical-hetmanic concept, state, Ukraine, Machiavellianism, Ukrainian conservatism, nation.

Постановка проблеми. Консерватизм як ідеологічна течія, що обґрунтовує особливу цінність традиційного ладу і збереження традиційно освячених установ і форм життєдіяльності, сформувався у Західній Європі на рубежі XVIII і XIX століть.

Серед основних цінностей консервативної ідеології – історична єдність минулого, сьогодення та майбутнього, поступовість і обережність процесу соціальних перемін, культ традицій, моральності, авторитет церкви, сім'ї, школи тощо. Консерватизм виник як реакція на ліберальну практику, яку втілила в життя яacobінська диктатура. Ідеолог консерватизму Е. Берк зауважував, що коли водночас рушаються суспільні основи, які існували не одне століття, то це є небезпечний експеримент, і про це свідчить результат Великої Французької революції: повалення монархії привело до її відновлення через терор і численні жертви. Основне гасло консерватизму – перевірене старе доцільніше, ніж нова неперевірена ідея [1].

Найбільш системного і глибокого розвитку українська консервативна думка досягла у працях В. Липинського, С. Томашівського і В. Кучабського, які намагалися довести необхідність саме монархічного ладу для України та обґрунтувати його правомірність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених досліджувало дану тематику. Серед них: Семківа О. І., Галушко К., Монтрезор А., Потульницький В. Також під час написання статі було опрацьовано вагому кількість праць В. Липинського.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливості консервативної течії в суспільно-політичній думці України першої половини XX століття досліджувалося багатьма науковцями. Але є багато питань, які потребують подальших досліджень в рамках цієї тематики. Серед них : монархічно-гетьманська концепція В. Липинського.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати монархічно-гетьманську концепцію В. Липинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звісно, не слід нині займатися апологетикою ідей В. Липинського. Історіографи слушно зауважують, що їхня політична «рецептура», ідейне під-

ґрунтя, понятійний апарат відповідають саме його добі, історичній і політичній ситуації першої третини XX ст. Тому для сьогоdnішнього вжитку вони вимагають від дослідника або послідовника перш за все уважної інтерпретації, послідовного тлумачення [3]. Суспільствознавча парадигма в останні шістдесят років значною мірою змінилася, що, однак, при тому зовсім не означає неправоту Липинського. Втім, незважаючи на значний масив виявлених та опублікованих джерел і студій, присвячених постаті вченого, його багатюща ідейно-теоретична спадщина залишається ще недостатньо дослідженою.

Тут доречно знову пригадати слова одного із соратників Липинського графа А. Монтрезора, який зазначає, що т. з. «українство» до Липинського носило абстрактний характер, існувало немовби «поза межами життя», не маючи взаємозалежних зв'язків із реальними політичними чинниками [4]. Ці слова Монтрезора дуже влучно характеризують стан української історіографії та політичної думки на початку XX ст. Вона борсалася в багатьох напрямках, часто-густо діаметрально протилежних, від соціалізму до націоналізму, від анархізму до тоталітаризму більшовицького гатунку. Але в кожному окремому випадку цій думці не вистачало головного – врахування специфіки буття українського народу, визначення його власного шляху до державного існування. На роль синтезатора ідеї створення суверенної України доля обрала В. Липинського.

Відповідно власне призначення В. Липинський вбачав у тому, щоб прищепити народові України свої висновки як світогляд, здатний перетворити пасивний народ у політично активний організм. Отже, ідеологія розглядалася як рушійна сила національного відродження. Коли відродження націй відбувається без національного ідеалізму, без любові до цілої нації в усіх її класах і групах, без того ідейного національного пафосу, того романтичного захоплення образом нової волі й незалежності націй, що йде в парі з відродженням усіх європейських народів, то внаслідок того з самого поняття нації викидається весь його живий творчий зміст. Зостається тільки форма – мертва шкаралупа без зерна.

Саме В. Липинський одним із перших у європейській науці вказав на роль ментально-куль-

турного фактора в механізмі функціонування держави. В концепції вченого особливо наголошується на визначальній ролі «територіальної ідеології» в побудові Української держави та функціонуванні «територіальної свідомості як обов'язкової умови для конструювання єдності будь-якої нації» [10]. Він розглядає ідеологію як конкретно-політичну доктрину, яка безпосередньо сприяє виходу з кризи національної держави. Питання про необхідність існування ідеології – національної ідеї молодій Українській державі – сьогодні є не менш актуальним, ніж у часи В. Липинського. Українська державницька ідеологія, на його погляд, має базуватися на давніх народних традиціях, зокрема на історичному досвіді козацько-гетьманської доби й на високій етнічній культурі хліборобських верств населення як основи всієї нації. Важливим завданням політичного виховання українства мало стати постійне внесення у свідомість ідей легітимного монархізму, консерватизму, виховання на прикладі культу героїв, зокрема ідеалу державницького мужа – Б. Хмельницького (тут варто нагадати відому працю Липинського «Україна на переломі», в якій Б. Хмельницький зображається як найвидатніший державний український діяч і де Липинський гостро виступає проти народницького напрямку).

Вузловими пунктами своєї української політичної програми вчений називає поняття територіального патріотизму української нації та українського консерватизму, які, на його думку, здатні перебороти внутрішні органічні слабкості українства. «Справу української державності завжди губила відсутність єдності між українцями», «регіоналізм теоретично нешкідливий, але практично вносить ще більший хаос в життя нашої землі, тому його треба поборювати», «об'єднання українських земель мусить бути провідною ідеєю», «українці єсть всі мешканці України» [2].

В. Липинський, будучи територіальним патріотом, вірив, що патріотизм, як усвідомлення своєї території, лежить в основі буття і могутності держав [11]. Тема патріотизму і сьогодні є важливим чинником українського державотворення.

В. Липинський бачив майбутню Українську державу лише як гетьманську: «І тільки гетьманство, об'єднавши біля себе всі державотворчі консервативні елементи, може витворити ту базу, на якій і в межах якої кожний з наших діячів і патріотів зможе проявляти свою творчу реформаторську діяльність... Нема іншого виходу з цієї національної трагедії і цієї нашої споконвічної руїни, як тільки ідеологічне та організаційне відродження українського консерватизму і возстановлення власними силами його точки опори: Гетьманства» [12, С. 495, 519].

Без гетьманату, здатного примирити конфліктуючі політичні угруповання в Україні, кожне з яких

вважає, що його позиція єдино вірна, ці останні, на думку В. Липинського, «будуть боротися за владу і паплюжити одне одного, як це завжди бувало».

В особі гетьмана, вважав мислитель, найкраще буде уособлюватись національна українська ідея, він буде найкращим символом держави, її «національним прапором», найкращим з-поміж лицарів.

За В. Липинським, монарх повинен організувати армію і державну адміністрацію, а народ – упорядкувати якнайкраще власне життя і працю в селах і містах, на полях і фабриках [13, С. 46].

Особливо серед ідеологів і лідерів українського національного руху ХХ ст. В. Липинський вирізняється принциповою ясністю постановки фундаментальної – релігійної проблеми. Власне, тільки для нього ця проблема була основною і наскрізною. Релятивізм початку ХХ ст. настільки розмив грань абсолютних цінностей, що навіть серед українських політиків, які загалом не приймали атеїзму, релігія посіла місце «збіднілої родички». Ліві переймалися лише можливістю її політичного використання. Праві цінували релігію як елемент священної традиції, але не допускали, щоб вона заважала їм у побудові волюнтаристичних концепцій.

В. Липинський наголошував на тому, що у книзі «Листи до братів-хліборобів» «в її найглибшій підкладі – на її дні – лежить християнська релігія», стверджуючи, що «у відвічній боротьбі духа з хаосом матерії нема середини, в ній можна бути слугою або тільки Бога або тільки діавола» [5]. «У глибинах душі жевріє туга за відродженням у християнській релігії та під знам'ям св. Хреста української людини і української суспільності» [14], – ці слова з передмови до його «Листів...» виразно свідчать про те джерело, з якого він черпав життєдайні думки. Реаліст В. Липинський, який так тверезо мислить політичними категоріями, у своїх головних висновках ніколи не віддаляється від релігійно-християнських підстав, відкидаючи плаский матеріалістичний світогляд.

Вся гетьмансько-монархічна та аристократична ідея Липинського пройнята переконанням, що лише християнська релігія «здатна нашу Україну відродити та з руїни большевицької Державу Українську сотворити». «Україна не сотвориться хитрими спекуляціями, – натхненно пише мислитель у «Листах...», – а тільки великим і організованим ідейним поривом. Україна – це перш за все дух, а не матерія, і тільки перемогою духа може бути з хаосу матерії сотворено щось, що єсть, що має свою душу, що існує – власне Україна... Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії, можна сотворити Україну» [6].

Мислитель закликав внутрішню дотеперішню «грязню» перетворити у боротьбу за світове місце України, «за нашу світову місію історичну, яку

нам, серед інших націй і держав, дав до виконання великий Бог на Ним сотвореній землі...» [7]. Конкретне покликання України полягає у *гармонізації* в українських політичних та національних формах [8]. Особлива роль у виконанні історичної місії відводилась Українській державі. Підстави її могутності мислитель вбачав в історичних аналогіях: «Збудована на нашому непочатому і буйному «дикому полі», сильна Держава Українська має дані перейняти від старіючої Західної Європи – може так, як колись Візантія від упадаючого Риму – весь її багатовіковий досвід, всі здорові зерна її великої культури і ці зерна на свому родючому ґрунті ще до більшої височини проростити» [9].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Наврядчи розроблена В. Липинським модель політичної системи могла бути запроваджена в життя. Вчений більше покладався не на чіткий правовий механізм розподілу повноважень між органами влади, а на дотримання всіма носіями влади моральних принципів, на їхні особисті якості. А це не може слугувати запобіжним засобом проти зловживання ними своїми посадами. Роль гетьмана в політичній системі визначена дещо з ідеалізованих позицій. З'ясовуючи її, В. Липинський значною мірою виходив з особистих властивостей голови держави, а не правового режиму його діяльності. На думку авторів, це пояснюється тим, що вся монархічна концепція вченого не

мала самодостатнього, суто теоретичного значення. При її розробці він насамперед прагнув обґрунтувати претензії гетьмана П. Скоропадського на монархічну владу в Україні. Такий підхід і визначає всі недоліки запропонованої моделі політичної системи.

В той же час, він є найавторитетнішим автором доктрини українського консерватизму, суть якої в його інтерпретації зводиться до таких основних положень: 1) політичним ідеалом для України є спадкова монархія, очолювана гетьманом як живим символом України та української національної ідеї; 2) особливий політичний режим влади – класократія – є протиположним до республіканської парламентської демократії; 3) суть класократії полягає в пануванні активної меншості (аристократії), що складається із кращих (за духом, здібностями, активністю) людей, здатних повести за собою пасивну масу; 4) реалізація доктрини консерватизму детермінується поширенням консервативної ідеології, християнської релігії, культу героїв і територіального патріотизму; 5) у центрі доктрини – концепція хлібороба-власника, з якої випливає, що монархія – це трудова держава, що спирається на організацію трудових, продукуючих класів, насамперед на хліборобський клас; 6) концепція «третього шляху» у цивілізаційних орієнтирах України між Заходом і Сходом; 7) основна умова створення української державності – єдність: релігійна, регіональна, політична, організаційна, національна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: ВД "Простір", Смолоскип, 2000. С. 141-142.
2. Потульницький В. Політична доктрина В. Липинського. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 43.
3. Галушко К. Деякі політичні ідеї В. Липинського в контексті суспільної думки європейських "правих" 1920-х рр. В'ячеслав Липинський в історії України. К.: Національна академія наук України, 2002. С. 26.
4. Монтрезор А. В'ячеслав Липинський. Липинський як ідеолог і політик: Збірне видання У.С.Х.Д. Ужгород, 1931. С. 9.
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень, 1926. С. 22.
6. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень, 1926. С. XIV.
7. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Нью-Йорк, 1956. С. 20.
8. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Нью-Йорк, 1956. С. 51.
9. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень, 1926. С. 468.
10. Липинський В. Націоналізм, патріотизм і шовінізм. *Сучасність*. 1992. № 6. С. 14.
11. Потульницький В. Теорія української політології: Курс лекцій. К.: Либідь, 1993. С. 84.
12. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ – Філадельфія, 1995. С. 495, 519.
13. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ – Філадельфія, 1995. С. 46.
14. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень, 1926, 580 с.

Дата першого надходження статті до видання: 02.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026